

Legenda

január	Velký Sečeň
február	Malý Sečeň
marec	Brezen
apríl	Duben
máj	Kveten
jún	Lipen
júl	Červenec
august	Klasen
september	Malý Rujen
október	Velký Rujen
november	Listopad
december	Prosinec

Etymológia Štúrových mesiacov

***Velký sečeň* a *malý sečeň* (január, február)**

Názvy mesiacov *velký sečeň* a *malý sečeň* obsahujú podstatné meno *sečeň*, ktoré má svoj pôvod v prasloviančine a jeho paralely nachádzame aj v iných slovanských jazykoch, ako napr. v slovinčine (*sečan*, *sečen*), v ukrajinských nárečiach (*sičeň*, *sičeňko*) či v starej ruštine (*sečeň*). Pomenovanie *sečeň* pre tieto mesiace sa dáva do súvislosti s praslovanským slovesom **sěkti* „sekať“. Motiváciou pomenovania je najpravdepodobnejšie obdobie vhodné na sekacie stromov, keďže ide o mesiace po slnovrate, keď je v stromoch najmenej miazgy. Toto obdobie je preto vraj vhodné na sekacie dreva na stavebný materiál, ako aj na úpravu, osekávanie ovocných stromov.

Názvy prvého a druhého mesiaca, t. j. *velký* a *malý sečeň*, sú rozlíšené prídavnými menami *velký* a *malý*, ktoré vyjadrujú vzájomný vzťah uvedených mesiacov. Prívlastok *malý* naznačuje, že daný mesiac zasahoval do ročného obdobia iba svojím začiatkom. Teda mesiac *velký sečeň* bol hlavným obdobím, keď sa sekalo drevo. Počas mesiaca *malý sečeň* sa práce už iba dokončievali. S menom mesiaca *velký sečeň* sa môžeme stretnúť aj v Rozprávke o dvanástich mesiačikoch u P. Dobšínskeho: *A na najvyššom kameni teraz Velký Sečeň s vatrálom v ruke sedí.*

V Jungmannovom česko-nemeckom slovníku sa *sečen* charakterizuje ako slovenské a moravské slovo s významom „júl“: *Sečen – mēsjc, w němž se seno seče.* Ako letný mesiac hodnotí *sečen* aj J. Palkovič vo svojom česko-nemecko-latinskom slovníku z rokov 1820 – 1821. V kartotéke Historického slovníka slovenského jazyka sa však nenachádza ani jediný doklad, ktorý by dosvedčil používanie slova *sečeň* na Slovensku vo význame „júl“ alebo ako názvu letného mesiaca.

Brezeň (marec)

Motivácia pomenovania tretieho mesiaca ako *brezeň* nie je úplne jasná, môžeme sa stretnúť s dvomi teóriami. Prvý a najviac rozšírený je názor, že názov *brezeň* je odvodený od slova *breza* ako názvu stromu, ktorý v tom období začína pučať a poskytuje miazgu na pitie. Ide už o praslovanské pomenovanie stromu (**berza*), odvodzované od indoeurópskeho koreňa **bherǵ-* „biely, svetlý“, t. j. o názov motivovaný bielou farbou kôry.

Podľa druhého názoru je pomenovanie *brezeň* motivované obdobím, keď dobytok rodí mláďatá; výraz by teda súvisel so slovami *breziť sa* „mať čas párenia (o samiciach štvornožcov)“ či *brezivý* „(o samiciach štvornožcov) v tele ktorých sa vyvíja plod, oplodnený“ (porov. Slovník súčasného slovenského jazyka, zv. 1, 2006). Tieto slová ďalej súvisia s prídavným menom *brezí*, pre ktoré A. Bernolák uvádza význam „teľný“ a ktorého etymologickým východiskom je praslovanské **berdjь*.

Mesiac s uvedeným menom vystupuje aj v citovanej Rozprávke o dvanástich mesiačikoch: *Brezeň si sadol na najvyšší kameň*. Doklady na takéto pomenovanie nachádzame aj v ľudovej pranostike *Keď brezeň orie, dubeň odpočíva*.

Dubeň (apríl)

Názov štvrtého mesiaca je odvodený od podstatného mena *dub* (z praslovanského **dǫbъ*). Pomenovanie súvisí s tým, že pre toto obdobie je charakteristické najmä pučanie uvedeného stromu.

Kveteň (máj)

Motiváciou pre pomenovanie piateho mesiaca je „kvetné“ obdobie, keď kvitnú ruže, pivoňky a iné rastliny. Názov *kveteň* súvisí so slovami *kvet* (z praslovanského **květъ*), *kvetný* či *kvitnúť*.

Lipeň (jún)

Východisko pre pomenovanie šiesteho mesiaca vidíme v názve stromu *lipa* (z praslovanského **lipa*), ktorý kvitol v tomto období. Analogické názvy nachádzame aj v iných slovanských jazykoch, napr. v ruských nárečiach a bieloruštine (*lipen*), v ukrajinčine (*lypeň*) či v slovinských nárečiach (*lipan(j)*).

Červenec (júl)

V staršej slovenčine existovalo pomenovanie *červeň*, ktoré sa používalo pre šiesty a zároveň pre siedmy mesiac; názov pre siedmy mesiac bol nakoniec odlišený príponou *-ec* – *červenec*. Na Slovensku sa v tomto období pre šiesty mesiac prijal názov *lipen* a pre pomenovanie siedmeho mesiaca sa naďalej používal názov *červenec*. Pomenovanie mesiaca nie je úplne jasné. Môžeme sa stretnúť s dvomi názormi. Mnohí

spájajú tento názov s výskytom červov v ovocí alebo so zberom červca, ktorý sa vykonával práve v tomto období. Zbieranie červca bolo veľmi dôležité pre získavanie farby zvanej *červeň*. Toto obľúbené farbivo sa často vyvážalo do cudziny.

Druhý a zrejme viac prijímaný je názor, že motivácia uvedeného pomenovania súvisí s farbou, ktorá bola v príslušnom období typická pre prírodu, teda s červenou. Aj prídavné meno *červený* však pochádza z praslovanského **čьrv(j)enь*, čo je príčastie od slovesa **čьrviti* „farbiť červcom“.

Klaseň (august)

Výraz *klaseň* ako názov ôsmeho mesiaca je odvodený od slova *klas* „vrchná semenná časť stebľa obilnín alebo tráv“ (z praslovanského **kolsь*). V tomto období dozrievajú obilné klasy, ktoré sa stali akýmsi symbolom tohto obdobia, a preto ľudia pomenovali ôsmy mesiac *klaseň*, teda „klasný mesiac“.

Malý rujeň a veľký rujeň (september, október)

Pomenovanie ôsmeho a deviateho mesiaca bolo odvodené od názvu obdobia, keď mali jeleny ruju, obdobie párenia. Názov *ruja* súvisí so slovesom *revať*, pretože jelenia ruja je sprevádzaná revom.

Prívlastky *veľký a malý* rozlišovali názvy mesiacov (porov. pomenovania *veľký sečeň a malý sečeň*). Pri pomenovaní ôsmeho a deviateho mesiaca je najskôr mesiac s prívlastkom *malý* a až následne s prívlastkom *veľký*. Pomenovanie *malý rujeň* naznačuje, že obdobie párenia jelenov sa začína; hlavným obdobím ruje je desiaty mesiac, označený prívlastkom *veľký* (*veľký rujeň*).

Listopad (november)

Pri pomenovaní jedenásteho mesiaca je motivácia jasná. Ide o vegetačné obdobie, ktoré sa vyznačuje opadávaním lístia zo stromov. Pomenovanie je doložené aj v iných slovanských jazykoch – v češtine a ruských nárečiach (*listopad*), v ukrajinčine (*lystopad*) či bieloruštine (*listapad*).

Prosinec (december)

Motivácia pomenovania *prosinec* pre dvanásty mesiac nie je dosiaľ úplne jasná. Môžeme sa stretnúť s tromi názormi. Niektorí jazykovedci sa domnievajú, že tento názov je odvodený od slovesa *prosiť*, keďže v tomto období je advent a konajú sa ranné prosby za narodenie Pána. Iní sa pokúšali spojiť uvedený názov mesiaca s výrazom *prasa*, pretože ide o čas zabíjačiek; ide zrejme len o ľudovú etymológiu.

Najviac prijímaný je však názor, že výraz *prosinec* súvisí s praslovanskými slovesami **sinŏti* „svietiť, žiariť“, **prosinŏti* „preblesknúť“ – podľa toho, že slnko prebleskuje medzi mraky, už presvitá.

Literatúra (výber)

BERNOLÁK, Anton: Slovár Slowenský Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherský. Budae 1825. 5 zv.

DOBŠINSKÝ, Pavel: Slovenské rozprávky. Bratislava: Ikar 1999.

Historický slovník slovenského jazyka. Bratislava: Veda 1991 – 2008. 7 zv.

JUNGMANN, Josef: Slownjk česko-ňemecký. Praha 1835 – 1839. 5 zv.

MAJTÁN, Milan: Slovenské názvy mesiacov. In: Kultúra slova, 1970, roč. 4, č. 5, s. 156 – 158.

ONDREJKOVÁ, Renata: Od začiatku ledňa až do prasiňca. In: Zo studnice rodnej reči. 2. Zost. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2014, s. 104 – 111.

PALKOVIČ, Konštantín: O slovenských názvoch mesiacov. In: Jazykovedné štúdie. XII. Red. Š. Peciar. Bratislava: Veda 1974, s. 241 – 246.

PALKOWITSCH, Georg: Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch... 1. zv. Prag 1820. – 2. zv. Preßburg 1821.

Slovník slovenských nárečí. Bratislava: Veda 2006 n.

Slovník súčasného slovenského jazyka. Bratislava: Veda 2006 n.